

Аркадзь Куляшоў

МАНАЛОГ

*ВЕРШЫ
ПАЭМЫ*

Мінск
«Мастацкая літаратура»
1989

Уладанне Валянціны Куляшовай

Мастак: Ларыса Мележ

* * *

Мне кожны год, нібы жыццём другім,
Жыць у дваццаты век наш давялося...
Я — акіяна жытняга калоссе:
Мільёны лёсаў змешчаны ў маім,
Яшчэ да дна не вычарпаным, лесе,

Не золатаздабытчык і не бос —
Дваццатым векам вызвалены атам,
Жыплошчу пазычаю я ў нябёс,
Каб быць для іх таварышам і братам.
Але і гэта не апошні лёс,
Які мне векам суджаны дваццатым.

Ператварацца буду зноў і зноў
З ідэі ў плоць, з жыцця ў жыццё другое...
Жыву, і пачуццё ў мяне такое,
Як быццам мне не пяцьдзесят гадоў,
А пяць стагодзяў — самае малое.

1962 г.

ДА ПАЭЗІІ

Я — вязень твой, а ты — мая турма,
Асуджан я любоўю пажыццёва.
Зняволенне мае датэрмінова
Ты скараціць спяшаешся дарма.

Дарэмна, заняволіўшы другога,
Ты варту памяншаеш мне ўдвая —
Не мае сэнсу гэта засцярога
І гэтая прадбачлівасць твая.

Я не збягу, пазбаўлены нагляду,
Не перастану ланцугом грымець,
Штодзень хадзіць на шпацыр па
раскладу,
Галадаваць і ў карцэры калець.

Не можаш ты мяне пазбавіць мовы,
Змяніць мой лес уладаю сваёй,
Не ты мяне абрала — вязень твой
Абраў цябе на тэрмін пажыццёвы.

1960 г.

МАНАЛОГ

*Памяці паэтаў
З. Астапенкі і Ю. Таўбіна*

* * *

Калі ідзе, я ўдакладняць не стану
Таго, што больш не выклікае прэк,
Бесчалавечнасць выпаліла рану
На часе тым, што адышоў навек.

А забыццё, каб сцерці з нешматслоўнай
Зямлі бесчалавечную віну,
Схавала месца смерці безназоўнай
Пад дываном, сатканым з дзірвану.

І хоць дзірван, што рану ўкрыў старанна,
Стаў палыном на мёртвай глебе той,
Не зарасла зямлі жывая рана,
А зарасла зямля яе травой.

Дзе б я ні быў, дзе б мне ні давялося
Убачыць дол сівы ад палыну,
Пякуча сэрца сціснецца, і лёс я
Загінуўшых без весткі памяну.

* * *

Сябры мае! Пад пустака дыванамі
Ці не абрыдла безназоўнасць вам?
Дзе дзверы, што замкнуліся за вамі?
Як вас знайсці? Якіх пытацца брам?

Маўчыць нябыт каменных пліт паважных,
Дзе з надпісаў дажджы змываюць пыл,
Там я блукаў, але імёнаў вашых
Не адшукаў на вокладках магіл.

Няма куды сваю жалобу ўскласці
Ні жонкам, ні знаёмым, ні бацькам.
Сябры мае, хіба аб гэтым шчасці
У маладосці марылася нам?

Вяло нас музы строгай блаславенне
На шлях цяжкі, ды што казаць аб тым...
Я — ваша памяць, вы — мае сумленне,
Я — дрэўка, вы — трывалы сцяг на ім.

*Устоіць той, хто варт,
На старт, сябры, на старт!*
Юлі Таўбін

* * *

Быў кожны з вас адважных стартаў варты,
Шкада, што фініш быў не вартым вас.
Па-рознаму адлегласць паміж стартам
І фінішам нам адмярае час.

Адным, хто доўга жыў, зрабіўшы мала,—
Кароткім падарожжам за труной;
Другім, хто шмат зрабіў, пражыўшы мала,—
Адлегласцю ў бяссмерце даўжынёй.

Нядоўгім быў ваш век, як век падзёнак,
Мае сябры!.. Суровы сівер змеў
Са старту вас. Вы — кнігі без старонак,
Лісты без дрэў, дарогі без слядоў.

Нялёгка мне працягам быць тых самых
Няходжаных шляхоў, быць вартым тых
Спраў абарваных, кніг недапісаных,
Якім не ўзняцца з фінішаў сваіх.

* * *

Не бачыўся я ўсё жыццё амаль
З сябрамі незабыўнымі маімі.
Зноў выклікае на размову з імі
Навекі разлучыўшая нас даль.

Каня свайго сядлаю і ў дарогу,
Цяжэйшую з усіх былых дарог,
Кіруюся адзін,— як маналог
На пошукі живога дыялогу.

Але ці след спяшацца мне, калі
Цень падаўжэў, конь пакалечыў ногі
І там, куды я еду, дыялогі
Спяць вечным сном, набраўшы ў рот зямлі?

Не прыпыняйся, не жахайся, слова!..
Хай адвячорак доўгім ценом лёг —
Магчыма немагчымая размова
Датуль, пакуль магчымы маналог.

* * *

Як мне сябрам паклон адважыць нізкі,
Дзе адшукаць іх захавання дол?
Ляглі маўклівым сведчаннем на стол
Адзіныя іх помнікі — дзве кніжкі.

Друкарняю адціснуты як след
На вокладках два прозвішчы і даты
Іх нараджэння новага на свет.
Два томікі, як два чырвоных святы!

Смяротнага спаборніцтва з пяром
Не вытрымаў ні штык, ні сталь рыдлёўкі,
І не змагла імгла нямой дамоўкі
Верш задушыць халодным забыццём.

Два томікі — два помнікі. З партрэтаў
Глядзяць сябры. Мы дружбе служым зноў...
Інакшых служб не трэба для паэтаў —
Ні ладану, ні жаласных прамоў.

* * *

Глядзіце без дакору і пагарды
Вы на мяне з экранаў вашых кніг,
Як кінастужак спыненныя кадры,
Гатовыя крануцца кожны міг.

На старце вы. Ад быстрае пагоні
Мне не ўцячы, а вам не перагнаць
Мае маршчыны і сівыя скроні,
Якім рукой да фінішу падаць.

Для тых, хто вас не бачыў, вы — партрэты
Адстартаваўшых год. А для мяне —
Вы назаўжды майго юнацтва леты,
Што не падставяць скроняў сівізне.

Для іншых вы — ахвяры радавця
Крутых гадоў, бязлітасных судоў.
А для мяне — вы маршалы, якія
Камандавалі б арміямі слоў.

* * *

Так, мы — сябры па сэрцу і па зброі,
Вядомы арсенал байцоўскі наш:
Чарніла і чарніліца, пяро і
Хімічны альбо прасты карандаш.

Мне нечым перад вамі ганарыцца,
Сябры!.. Адны ў нас пушчы і палі,
Засмаглымі радкамі з іх крыніц мы
Адзін і той жа халадок пілі.

Мне на жыццёвых шляхах перавагі
Лёс не адважыў. Толькі ў тым яна,
Што доўгі шлях маёй няўтольнай смагі
Не абарвала ранняя труна,

Што я далей друкую крок, нібыта
Па бітым шкле — па муках, па вайне...
А ўсё, што мною знойдзена, набыта,
Належыць дружбе нашай, а не мне.

* * *

Адзіным дрэвам дружбы мы раслі.
З трох два сукі сякера смерці ссекла.
Не трапілі яны ні ў рай, ні ў пекла,
Працяг іх існавання — на зямлі.

Дагэтуль іх, нібы руку — бязрукі,
Нагу — бязногі, адчувае ствол,
Жывая верхавіна помніць мукі,
Рукой гвалтоўнай кінутых на дол.

Асуджаныя лёсам на знішчэнне,
Яны не падуладны сілам зла:
Карэнні ў дрэва ёсць, апроч ствала,
Апроч карэнняў прагных, ёсць насенне.

Праходзячы кругазваротны шлях,
Яно і іх вяртае ў схоў глыбокі,
Адкуль для новых дрэў карэнне сокі
Бярэ, зямлю трымаючы ў руках.

* * *

Адзін памёр ад тыфусу брушнаго
За кратамі, сярод муроў сырых.
Без стужак, без вянкоў, без некралога,
З кляймою абвінавачання цяжкаго,

Згубіўся ён сярод магіл глухіх.
Другі на фронт з таежнага барака
Шчасліва ўцёк. За валам агнявым
Яго салдацкі штык вяла атака,

Там ён на смерць пад прозвішчам сваім
Хадзіў і пахаваны разам з ім.
Хай згублены сляды іх захавання,
Не страчаны іх сувязі з зямлёй.

Яна для іх — не вечны супакой,
А месца пасмяротнага спаткання,
Прызначанага ў памяці маёй.
Пакуль жыву, яны живуць са мной.

* * *

Яны ў мае наведваліся сны,
Праходзілі дарогамі былога
Адлегласць ад калыскі да труны.
Яны ў мяне на ўсё жыццё адны,
А ў іх, апроч майго радка скупаго,
На ўсёй зямлі не знойдзеш больш нікога.

Як без мяне ім быць, а мне без іх?
А дна ў нас засталася на траіх
Мая дамоўка. Не хачу, каб з ёю
Засыпалі халоднаю зямлёю
Жывую памяць аб сябрах маіх.

Пакрыўджаную выракам суровым,
Яе не зацярушыць змрок сляпы,
Пакуль над захаваннем палыновым
Да іх, жывых, з непахаваным словам
Звяртацца будзе мой радок скупы.

* * *

Датуль мне ў снах з'яўляліся яны,
Пакуль не сталі вершамі маімі.
Час надышоў мне развітацца з імі —
Нібы застоле, апусцелі сны.

Згубіліся абліччы, змоўклі словы,
Зноў я адзін. У розныя бакі
Краіны той, дзе вечныя іх сховы,
Раз'ехаліся моўчкі дружбакі.

Няўжо даволі з іх той сціплай меры —
Трох метраў непрытульнае зямлі?
Той памяці, шматка тае паперы,
З якой яны радкамі прараслі?

А можа, гэта — самазахаванне,
Катораму без сноў такіх лягчэй?
А можа — абавязку выкананне?
Дазвол сумлення — рухацца далей?

* * *

Хваробу, што здароўе падкасіла,
Нібы быка, за рогі мы бяром,
Пакуль жыве ў нядужым целе сіла
З уладай таямнічай над пяром.

Лепш цяжка жыць,
чым быць бадзёрым трупам —
Гарэць агнём, якога ўжо нямаш,
Былой уладай пахавальны марш
Забараняць іграць крытычным трубам.

Лепш вечны сон, чым гэткай явы сны.
Хай на парозе небыцця такога
Мяне ў калыску з труннае сасны
Кладуць жывога так, як нежывога.

Нашто мне зрок, навошта гучны крок,
Хвілін імклівасць, цішыні хвіліны,
Труботы дня, апошнія навіны,
Крывёй не перагнанья ў радок?

* * *

Мой маналог, як палымяны конь,
Пачуўшы подых бур, стрыжэ вушамі,
Спяшаецца, паразмаўляўшы з вамі,
Ад вечнага агню ў жыцця агонь.

Між намі лес правёў размежаванне:
Вы — скрыжаванне рук, я — крокаў рух.
Аднак саюз мужчынскі — не каханне,
Дзе трэці лішні пакідае двух.

Наш брацкі вузел не парве, я знаю,
Ні адгрымеўшы, ні наступны бой.
Я, ваша памяць, вас не пакідаю,
Бяру з сабой, як клятву, як набой.

Злучыліся: з дарогамі дарога,
З лістамі дрэва, са слязою пыл,
І ў сэрцы тым, дзе ўсёй зямлі трывога,
У тры разы прыбавілася сіл.

1964—1965 гг.

НА ПАЎМІЛЬЯРДНЫМ КІЛАМЕТРЫ

Жыццё маё на хуткасць гуку
Памнож і множанне правер.
Вось ты і адкажы, навука,
Адкуль вяртаецца цяпер

Лясной вяшчунні кукаванне,
Што, абудзіўшы першы сон,
Калісь пазвала ў вандраванне
Мяне на многа тысяч дзён?

Зайшоўшы ў векавыя нетры,
Стаю, зачараваны ім,
На паўмільярдным кіламетры,
Паміж наступным і былым.

Пакліч — былое адгукнецца
Жалейкаю за хваіной;
Скраніся — і важкой хадай
Наступнае ў паход кранецца.

Пяройдзе шлях у новы шлях,
Расстанне — ў новае спатканне,
Напеў жалейкі — ў труб гучанне,
Выток жыцця — ў жыцця працяг.

1961 г.

* * *

Ёсць у паэта свой аблог цалінны,
Некрануты прастор для баразён,
Дзе ён працуе з першае хвіліны
І да апошніх вечаровых дзён;

Ёсць думак прагавітае насенне,
У жменю назбіранае з дарог,
Што спелага чакае ўвасаблення,
Заліўшы хваляй жытняю аблог;

Ёсць сэрца маладое, без якога —
Без палкага, жывога пачуцця —
Няма ў яго нічога: ні аблога,
Ні пленных дум, ні самага жыцця;

І ёсць адказнасць перад строгім вершам,
Перад яго пачаткам і канцом —
Каб баразну, радком пачаўшы першым,
У сноп звязаць шаснаццатым радком.

1962 г.

* * *

Усім барознам, раўчукам, кюветам
Вясна свае патокі аддае
Рукою шчодрай. Ды не след у гэтым
Паэзіі браць прыклад ад яе.

Не тысячамі рэчышч свет шырокі
Здзіўляць ёй трэба часам веснавым,
А ўсе свае шумлівыя патокі
Збіраць ашчадна ў рэчышчы адным.

Даць адпачыць прыродзе раскаванай,
Угаманіцца мутным ручаям,
Ракою стаўшы чыстай і люстранай,
Аддаць сябе дубровам і палям.

Каб шчодрай быць не толькі ў дзень вясновы,
А каб жывіць і ўлетку сенажаць,
А каб і ў спёкі час паіць дубровы
І ў час зімовы пра паводкі дбаць.

1962 г.

* * *

Ад шчасця сэрца скача, як дзіця,
Ад бед яно, як млын, шуміць начамі,
Варочае цяжкімі камянямі,
Падлічваючы горычы жыцця.

Ды сэрцу быць гадзіннікам нягожа:
Спынілася — і ўжо не завяду,
Яно секунды адбіваць не зможа,
Калі падкосіць смерць маю хаду.

Яго ў рамонт, як здарыцца патрэба,
Я не аддам дасведчаным майстрам
І, як стары гадзіннік, не прадам
У дні нястач і бед за лусту хлеба.

Затое з ім далей у свой паход
Я крок у крок датуль ісці гатовы,
Пакуль не скончыцца яго жыццёвы,
На ўвесь мой шлях разлічаны, завод.

1962 г.

* * *

Гадзіннік мой — не сонца, што ў зеніце,
Гадзіннік мой — не сэрца, што ў грудзях.
Сваім Закладным часам на арбіце
Сама зямля мой вымярае шлях.

Начы і дні адбіўшы чаргаванне,
На месцы не стаяць мацерыкі —
Па іх жывым і сонечным экране
Бягуць дарог і рэчак ручнікі.

Дыван вясны перацвітае ў лета,
Завея лісцяў — у сняжынак пух;
Я не хачу, каб некалі ўсё гэта,
Хаця б на момант, свой спыніла рух.

Хай сэрца стане, сонца ў хмарах згіне,
А ты, Зямля, няспынным крокам кроч,
Не дай на той мне ўпасці палавіне,
Дзе дня не будзе, будзе толькі ноч.

1962 г.

* * *

За годам год ляцяць дзесяцігоддзі,
Як дождж, як пыл, як снег на галаву,
На той зямлі, дзе змалку я жыву,
Дзе аддаю, з календаром у згодзе,
Свой час сяўбе гарачай і жніву.

Стаіць ужо, з цапамі і мятлою,
Час малацьбы каля маіх дзвярэй...
І, што ні дзень, да той пары бліжэй,
Калі зямля, як сказана не мною,
Мяне ў свой змрочны прыме маўзалеі,
Дзе прагных дрэў старукае карэнне
Абмацвае сляпое сутарэнне,
Шукаючы вады сваім ствалам.

Там буду я, і плён мой будзе там,
Калі не ператворыцца ў насенне,
А пойдзе на спажыву ветракам.

1962 г.

* * *

Нябёсы — акіян, я знаў даўно —
Блакітны, неабсяжны, першародны,
А ўсё, што зорам на зямлі відно,
Ні больш ні менш як свет яго падводны.

Тут — водарасці пушчы векавой,
Бялявых хмар, вятроў бясконцых плыні,
Спрадвечных гор застыўшыя вяршыні,
Усё яго — да хваль, што пада мной,

Дзе акіян разлёгся Атлантычны...
Тут свет другі: і глыбіня, і мель,
І ёсць прастор, не меншы за касмічны,
Для хваль салёных ростам з карабель.

Я — трэці свет, я кропелька малая
Тых светаў двух — звычайны чалавек,
Што неба і зямлю ў сабе змяшчае
І ў свет адзін злучае іх навек.

1962 г.

* * *

Шторм акіянскі стрэў на трэці дзень я,
Пакінуўшы чужыя берагі
Амерыкі Паўночнай.

для натхнення

Сцягам патрэбен вецер, мне — сцягі.
Але не тыя, што на літасць сцюжам
Здаюцца, сустракаючы зіму...

Ні перад злом, ні перад крывадушшам
Сцяг белы я ніколі не ўзніму.
Ні перад хваль пагрозным хваляваннем,
Ні перад смерцю, ні перад каханнем,
Калі мяне не мужным мараком
Яно захоча бачыць, а рабом.

Няхай злуюцца хвалі. Выклік смелы
Я пасылаю сам насустрач ім —
Свайго жыцця чырвоны сцяг. А белы —
Я пакідаю ворагам маім.

1962 г.

* * *

Сышлося неба з акіянам блізка:
На горы хваль кладзецца хмар туман.
Мне хораша! Не грозны акіян
Мяне гайдае, а вякоў калыска.

Я слухаю — ужо не чалавек —
З маўклівым, невыразным захапленнем
Да болю блізкі шум водазмяшчэннем
У міліярды міліярдаў рэк.

Я адчуваю, як насустрач сушам
Нясуць мяне ўспаміны, а не сны,
І там мяне перадаюць яны
Другім шляхам, другім вятрам і сцюжам.

Дзіця вады, паўзу я ў глыб лясоў,
Развітваюся з берагам пячаным,
Каб чалавекам, з глыбіні вякоў,
Устаць і зноў сустрэцца з акіянам.

* * *

Стаю і з пачуццём неўтаймаваным
Гляджу на след блакітны за кармой,
Як быццам я пльву не акіянам,
А Бесяддзю — жаданаю ракой.

Пльву па ёй! Як хлопчыку малому,
Паслаў мне лес блакітную раку —
Праз цёмны акіян яна дадому
Мяне вядзе, як маці, за руку.

Праз буру, ахвяруючы сабою,
Вядзе і на сабе ўжо — колькі дзён! —
Магутны карабель нясе, вагою
У восемдзсят з нечым тысяч тон.

Што для яе натоўпы хваляў шэрых
І карабля стотысячны цяжар,
Калі на даляглядзе родны бераг
Абдымкамі выглядвае з-за хмар?

1962 г.

* * *

Не злуйся, акіян, калі патраплю
Я з рук тваіх нарэшце на зямлю,
Што не табе, сыходзячы па трапу,
Сваё «бывай!» пашлю, а караблю.

Ты не лаві мой позірк развітальны,
Расчулены, дарэмных слёз не лі —
Яшчэ не хутка шторм дзесяцібальны
Мяне насіць пакіне па зямлі.

Яшчэ не хутка пругкаю хадою
Стамлюся вымяраць я свет жывы
Тваіх глыбінь, схаваных пад вадою,
Тваіх далін працяг берагавы.

Са сховаў патаемных, як з ракушкі,
Не выпушчу я хваляў штармавых,
Каб слухалі іх нівы, кветкі, птушкі,
Прыпаўшы вухам да грудзей маіх.

1963 г.

* * *

Адвечны час з нябачных нам дарог
Глядзіць на нас, нібы на муравейнік:
Вось-вось, здаецца, возьме ў рукі венік
І вымеце, як смецце, за парог.

Скажы мне, час, а чый дасціпны розум
Тады сякерай грымне ў цішыні
Тваіх лясоў і, па кругах на пні,
Гады палічыць соснам і бярозам?

Тваіх стагоддзяў цёмныя сляды
Хто адаб'е на камені суровым?
Хто сцвердзіць справай і засведчыць словам,
Што ў свеце існуеш ты сапраўды?

Не ўладаром сваёй бязлюднай эры
Хадзіць ты будзеш, а сляпым старцом,
Пакуль для пушчаў, песень і сякеры
Мы новым не адродзімся жыццём.

1962 г.

* * *

Ты згасіш час, але не згіне
Наш род людскі — каманда карабля,—
Ён мачтавыя сосны не пакіне,
Пакуль ім будзе палубай зямля.

Ні сковыт сцюж, ні жах абледзянення
Не знішчыць іх, не замяце іх след —
Забраўшы ў трум памершых дрэў насенне,
Мы пад зямлёй надземны створым свет.

Зямлю з арбіты зрушыць наша сіла
У паядынку з чорным небыццём —
Мы паляцім, натхнёныя жыццём,
На пошукі нябеснага свяціла.

Яго святлом растопім вечны лёд
І разняволім рэкі на планеце,
Зямлю засеем, сцвердзіўшы ў сусвецце
Зноў розум свой на міліярды год.

1962 г.

* * *

Сцвярджае час: заўжды жыццю на змену
Прыходзіць смерць, для ўсіх — адзін закон,
І некалі жыццёвую арэну
Пакіне род людскі на схіле дзён.

Ты клічнік ставіш, час! А я — пыталнік:
А што, калі закон парушыць той
Мой слаўны род і вынайдзе — стваральнік —
Жывы бялок, што злучыцца з вадой

І дзікаватым племенем неўміручым
Расселицца па ўсіх мацерыках?
А што, калі мы жыць яго навучым,
Свет разумець, хадзіць на дзвюх нагах,
Перададзім сякеру — з рук у рукі,
Перададзім падручнік, а затым
Усе здабыткі працы і навукі?
...Час, паспрабуй тады спрачацца з ім!

1962 г.

* * *

Калі з зямлі на белаі хмары ў неба
Падымецца магутны карабель,
Мы, людзі, будзем думаць: а ці трэба
Шукаць пілотам для Зямлі зямель?

Ці варта крут рабіць ім развітальны,
З тужой за кантынентамі сачыць,
Як быццам бачыць кадр дакументальны,
Дзе ім ужо статыстамі не быць?

Няхай, па невядомай нам прычыне,
Не вернуцца яны на касмадром,
Заснуўшы сном касмічным у кабіне
Ці не дзе новы адшукаўшы дом...

Аднак зацвердзяць поспеху бяспрэчнасць
Наш век дваццаты і наступны век,
І будзе фільм Зямлі глядзець не вечнасць
Вачыма зор сваіх, а чалавек.

1962 г.

* * *

Парушыўшы законы прыцягнення,
Планетамі сярод другіх планет
Існуем мы з табой як выключэнне,
Мая любоў,— як свет і антысвет.

Ніколі мы адной не ходзім сцежкай,
Не дзелім хлеб і дзелім толькі соль,
Ты сустракаеш смутак мой усмешкай
І смуцішся, калі міне мой боль.

Адказваеш на мой сардэчны захад
Нязгодай, самай крыўднаю з нязгод.
Здаецца, павярніся я на захад,
Як тут жа ты павернешся на ўсход.

Аднак зямля б мая асірацела
І ўвесь сусвет ахутала б імгла,
Каб, выбухнуўшы раптам, адляцела
Ты ў невядомасць з хуткасцю святла.

1962 г.

* * *

Праз дзесяць год ты з'явішся з-за хмары,
Закончыўшы касмічны свой палёт,
А на зямлі, па вылічэнні мары,
Гадоў міне не менш як восемсот.

Не знаю я, што, прыляцеўшы з неба,
Вачыма новых дзён убачыш ты,
А толькі не шукай, шукаць не трэба,
Сярод магільных пліт маёй пліты.

Лепш завяжы любімую хусцінку,
Сатканую з праменняў і нябёс,
І хай нясе цябе, сваю дзяўчынку,
На лёгкіх крыльцах неўміручы лес.

Нясе на месца тое, дзе спатканне
У нас з табой апошняе было —
Там будзе спачываць мае каханне,
Што без кахання век свой пражыло.

1962 г.

* * *

Не старадаўні бард, але ўсё роўна
Якогась барда праўнук альбо ўнук,
Я доляю сваёю з ім не роўны:
Мне ў рукі лёс не шпагу даў, не лук,
А ўсю Зямлю, з арэнай — Млечным Шляхам.
Качу яе, подобную на мяч,
Ахопленую вадародным жахам,
Як хворую, загортваю ў кумач,
Сачу, каб не скрануў яе з арбіты
Заакіяньскі ядавіты грыб.

Галактыкі, як сведкі і арбітры,
Дарма з трыбун высокіх і сядзіб
Глядзяць на паядынак мой вячысты,
Як на даўно для іх знаёмы жарт.
Мяч круглы, як гавораць футбалісты,—
Яшчэ пабачым мы, чаго ён варт!

1962 г.

* * *

Таварыш соснам, караедам вораг,
Мой верш, як дзяцел, зранку на нагах —
Укручваецца ў неба па ствалах,
Аб дрэвах непакоячыся хворых.

За дзень не раз іх выслухае ён,
Абстукае з макушкі да карэння —
Пад доглядам яго расце бярэвенне,
Падпоры шахтам гулкія, як звон.

Аб людзях дбае, каб у падвалінах
Іх новых хат не завялася гніль,
А хто падлічыць, колькі соцень міль
Пратупаў ён птушыных па лясінах?

А колькі тысяч маладых хваін
Адратаваў ён у бары сасновым?
А колькі вандраваць яму, каб словам
Боль загаіць людскі, хаця б адзін?

1962 г.

* * *

Я гіну ад бяздзейнасці не месяц,
Не два, не тры. Як быццам хто закляў!
Я сам сябе гатоў хутчэй павесіць,
Чым існаваць для непатрэбных спраў.

Запал прапаў — я сэрцам разумею,
Яго мне не пазычаць лекары.
Я вар'яцею, трацячы надзею,
І не чакаю лепшае пары.

Яна сама прыходзіць, як здароўе.
З крыніц сваіх і жыватворчых рэк
Прыносіць мне шаснаццацірадкоўе,
Шаснаццаць кропель цудадзейных лек:

Шаснаццаць сцежак на лістку паперы,
Я к спраў працяг, якія я люблю,
Шаснаццаць крокаў, каб ісці наперад,
Шаснаццаць рук, каб абдымаць зямлю.

1962 г.

* * *

Падлетак я — ад пят і да валос,
Таварышка мая — лясная сцежка.

Аднойчы з ёй нас разлучыла ўсмешка
Сяброўкі новай, што паслаў мне лес.
Я не чакаў раптоўнага з'яўлення
Трывог жаданых, прадчуваных мук,—
Упаў да ног дзяўчынкі кошык з рук,
Рассыпаўшы суніцы ад здзіўлення.

Разгублены, я шкадаваў не іх,
Не сцежку, што вілася за сасною,—
Шкада, што адыходзіў разам з ёю
Час бесклапотных пошукаў лясных.
З парой турбот наладзіўшы спатканне,
Сцяжынка знікла ў ельніку густым.

З усмешкаю над кошыкам пустым
Схілілася жывое прадчуванне.

1963 г.

* * *

Палын не трэба ні млынам, ні зводкам.
Нядолі дар, ён быў адвечным сродкам
Гаротных жней, якія ад грудзей
Гаркотаю адваджвалі дзяцей,—
Каб стаць хутчэй маглі яны на ногі,
Каб адкрывалі, з дапамогай рук,
Хат курадымных бітыя парогі...

Я з ім жыццё прайшоў — былы хлапчук —
Ад першых крокаў пад бацькоўскай лавай
Да баявых сцягоў, што мы са славай,
Не падаючы, неслі праз вайну,—
За гэта ўсё мы ўдзячны палыну!

Палын — і клопат матчын, і дарога,
І слёзы, і ўспамін сіроцкіх меж,
І горыч малака таго, якога
Ніякай смагай з вуснаў не сатрэш.

1963 г.

* * *

Ужо з другім заручана дзяўчынка,
А я — юнак — хаджу халасцяком.

Вярнулася ў мой апусцелы дом
Дзіцячых мар таварышка — сцяжынка.
Я расказаў ён пра сваю бяду,
Зарок даваў ёй, што з мяне даволі
Дзявочых стужак і што я ніколі
З яе пясчанай стужкі не сыду.
Я прысягаў ёй, а яна маўчала,
Наперад бег я, а яна назад.

Тым дням, адкуль яна пачатак брала,
Прыйшоў канец у рэчышчы прысад,
Дзе, як ручай, сцяжынка палявая
Пералілася хвалямі пяску
У сталасці шырокую раку —
Гасцінец-шлях... А ён куды ўпадае?

1963 г.

* * *

Лес адпалаў і чорным стаў ад страты —
Агонь з галін абсыпаўся ўначы.
Завея гоніць лісцяў абручы
Па гулкіх уладаннях аўтастрады,
Туды, дзе халады і снегапады.

Аддаўшы лета бабінага жар
Кюветам, а нябёсам — павуціны,
Бязрозы голыя чакаюць хмар,
Гатовыя зарыцца ў іх пярыны
Ад бессаромных сцюж і зыркіх фар.

Дзён залатых, раскіданых па свеце,
Не шкода мне — з дарог не падбяру.
І я гатоў, як дрэў трывалых веще,
Пераступіць яшчэ ў адну пару
Свайго жыцця, пакінуўшы ў кювеце
Прыгожую ману аб вечным леце.

1963 г.

* * *

Я пісаў бы, як раней, пра зоры,
Залятаў бы мараю на Марс,
Каб не чуў усё жыццё дакоры:
А Зямля? А рух працоўных мае?

Сёння Месяц працаю абжыты,
А ў паэтаў з Космасам — саюз,
Марс, не парушаючы арбіты,
Сам кіруе да сужор'я Муз.

І яны захоплена вітаюць
Новага паклонніка свайго,
Шматгалосым хорам услаўляюць
Штучных спадарожнікаў яго.

Толькі я не склаў ніводнай оды
Збудаванням, што на ім відны,—
Вечным спадарожнікам вайны
Змрочны Марс здаваўся мне заўсёды.

На чале крывавую пячаць
Смерцю высек часу ход суровы —
Прывітанняў з чалавечай мовы
Там няма каму перакладаць.

1961 г.

ПРА МАРС

Не жывуць на Марсе марсіяне,
Працай рук не жывяць дол глухі,
Марс даўно іх у сваім кургане
Пахаваў за нейкія грахі.

Час усмерціў іх ці даканалі
Сваркі, не пазбытыя ў свой час?
Як маршчыны на чале, каналы
З запытаннем звернуты да нас:

«Адкажы нам, астраном-аматар,
Раствумач, вучоны чалавек,
Для каго, шырэйшыя ад рэк,
З полюса сівога на экватар

Мы ваду ганяем з веку ў век?
Ты за намі назіраў увосень
Праз трубу падзорную ўначы —
Торы пылу над планетай носяць
Радыеактыўныя смярчы...
Толькі нас чамусьці смерць не косіць

Што ім адказаць на запытанне?
Можа, сапраўды іх існаванне
Больш патрэбна для планет другіх,

Можа, гэта ў час процістаяння
Неўміручай працай рук сваіх
Нас засцерагаюць марсіяне
Ад бяды, што не мінула іх?

1961 г.

* * *

Бег цень мой на гору, каціўся з кручаў,
Ніяк не мог угнацца я за ім,
Калі ён ранак дня майго раскручваў
На палатне дарогі суравым.

А ў поўдзень мой спякотны, незваротны
Ужо кароткім крокам мераў цень
Шляхоў шыракатканя палотны,
Жадаючы нібы прадоўжыць дзень.

Парой вячэрнай з хуткасцю абознай
Ён цягнецца так доўга ад таго,
Што не жадае на вярсце апошняй
Гаспадара пакінуць аднаго.

Маё сяброўства — цень мой пажыццёвы,
З якім прайшоў праз дым, агонь, ваду,
Якому не здраджаў, які гатовы
Са мною ўпасці там, дзе я ўпаду.

1964 г.

* * *

Салдатаў веку, што па грозных цэлях
Вядуць агонь з траншэй перадавых,
Ужо не забіваюць на дуэлях
Забойцы каранаваныя іх.

Аб паядынку не папераджае
Іх, як калісьці, секундант маны,
Ланцуг — я го вялікасць — іх знішчае,
Душу ад цела вее бог вайны.

Хваробай вокамгненнаю — інфарктам
Расстрэльваюць кароткае жыццё,
І незлічоных страт агульным актам
Спяшаюцца спісаць у небыццё.

Але, сярод ахвяраў незлічоных
Не спісаныя памяццю жывых,
Яны агонь вядуць па цэлях чорных _
З магіл сваіх! З траншэй перадавых!

1963 г.

ВАРШАЎСКІ ШЛЯХ

Паэма

1

Пакуль у целе чуецца душа,
Не веру я ў таемны сэнс другога
Яе жыцця. Таму дазволь, дарога,
Варшаўскі шлях, Варшаўская шаша,
Звяртацца да цябе, а не да бога
Радком, што просіцца з карандаша.

Ляціш на захад ты, з другімі ў згодзе
Шляхамі, шлях мой! Ты не знаеш меж,
Ляціш, не паду ладны перашкодзе.
Што суша? Акіян — не твой рубаж!
Ты адшукаеш трап, на параходзе
Нязвыклы грунт вінтом пераграбеш.

Пасля таго, мой шлях, як абагнеш
Ты ўсю Зямлю, зноў з'явішся на ўсходзе,
Ляці адтуль, сяброўства сувязным,
Насустрач мне, зрабі прывал пад Доўскам,
Агонь начлежны раскладзі.

Пры ім

Пагутарым аб часе, аб Твардоўскім,
Што земляком тваім быў і маім.
Пад шум агню і пералётны дым,
Сярод аблюбаванае паляны,

Пачнём свой дыялог, патрэбны ўсім,
Каб ён надзейна запеленгованы
Быў лесам і падлескам маладым.

2

Мой шлях!
Вайна яшчэ не згрэбла трэсак
Тут, дзе з табой сядзім мы пры агні.
У польмя ўглядаецца падлесак.
Як помнікі, нас абступілі пні.

Шумелі тут вяршыні баравыя,
Ствол да ствала — гудзеў лясны арган.
Цяпер ён змоўк, як песні, што ў курган
З сабой забралі песняры былыя.

З такім і наш зямляк сустрэўся горам.
Як бор, ён абжываў мясцовасць борам,
Арганым рэхам бед і перамог.
Ніхто таго не дагаворыць хорам,
Што ён адзін дагаварыць бы мог...
Мог, каб, як бор той самы, не палёг.

Смерць здольны вынаходзіць век.

А лек

Ад смерці не знаходзіць чалавек.
Хварэем мы, хварэюць нашы рэкі,
Хварэе час, што чыніць гвалт і здзекі,
Планета, што пазбавілася сну
Ад вечных дум: чым адхіліць вайну —
Спыніць хваробу ў моманце крытычным?
Няпроста свет ад бед яго лячыць,
Пакуль цябе, дарога, стратэгічным
Аб'ектам не пакінулі лічыць.

3

Зямляк наш мог бы рукі грэць цяпельцам,
Як мы, каб з пахаванкаю сваёй
Не перапоўз дарогу рак.

Не той,

Што ў нашых ржах жывіцца тапельцам,
А той, які, нябачныя кляшні
З нябачных выпускаючы пячорак,
Перапаўзае шлях жывых каморак,
Каб доўгі век іх спапяліць за дні.

Адкуль з'явіўся непрыглядны морак?
Магчыма, ён таіўся ў глыбіні
Саміх каморак, а пара настала —
І ён пачаў, не скінуўшы забрала,
Жывіцца імі на правах радні?

Не прывыкаць паэтам да дуэлі,
Не страшна гінуць ім, папаўшы ў цэль.
Страшней, калі забойца, што ў пасцелі,
Выходзіць не жадае на дуэль,
Ад лекароў хаваючы свой вырыс.

Адкуль узяўся смертаносны вірус,
Прыстасаваўся да якіх умоў?
А можа, ён з вайны той самай вырас
І смела па слядах яе пайшоў,
Каб свой уклад
унесці ў картатэку
Заўчасных страт на ўсіх кладзішчах веку?

4

Няхай, мой шлях, твайго агню іскрынак
Не гасіць куль трасіруючых рой!..

Тут некалі на дзёрзкі паядынак
Выходзіў наш зямляк — з напасцю той.
Жыццё і смерць. Дуэль радкоў з крыжамі.
З вайною, не кіруючы франтамі,
На ўсіх франтах, мой шлях, ён веў баі.
З рукамі каваля, з душой жніі,
Не раз ён тут салдатам нёс уцеху
І жартам весяліў іх, каб яны
Забыліся на змрочны жарт вайны.
Здаралася, ён ім хлусіў для смеху,
Ды не маніў ніколі для маны.
Не раз, стаіўшы плач зямлі сірочай,
Ён іх на подзвіг зваў сваёй прарочай,
Чорнарабочай

кнігай пра байца,
Не ўсімі дачытанай да канца...

З душой жніі, з рукамі каваля,
Калі ўздыхнула радасна Зямля,
Ён за яе салютам пераможным,
Як за апошнім валам агнявым,
Ішоў з байцом жывым і нежывым
І плакаў на вялікім свяце тым

За кожнага

і з кожным, з кожным, з кожным...

5

Ён нарадзіўся памятнай парой,
Калі зара страчаецца з зарой,
А доўгі дзень купелі бласлаўляе
На доўгі век...

Магіла, як акуп,
З натужных рук цяжар труны прымае.
Хто слёзы лье, хто слёзы выпірае.
На месцы поп, на месцы далакоп.
А хто, каб рытуалу не пярэчыць,
Пасоўваецца ціха ў першы рад,
Наўнай і не крыўднай думцы рад,
Што можа над труной увекавечыць
Яго прысутнасць фотаапарат.

А ў гэты час, за сотні вёрст ад страты,
Дняпро плаыве і сушу ліжа Сож.
І хоць ні ў чым яны не вінаваты,
Як ты і я, мой шлях,— а ўсё ж, а ўсё ж...

А ўсё ж на сэрцы блага мне, і шкода —
І крыўдна ад вядомасці тае,
Што гэтак, як раней, жыве прырода,
Што больш не зможа ўбачыць
Што больш яна, з зямлёй і небакраем,
Не варухнецца ў ім радком жывым,
Мой шлях!..

Над памяццю яго схіляем
Я — горкі верш, а ты — свой горкі дым.

6

На могілках спрадвечных бачыў кожны,
Чытаў на надмагільных камянях
Такі зварот: «Спыніся, падарожны!
Сваім маўчаннем ушануй мой прах.
Я дома, ты яшчэ ў гасцях».

Адгасцяваўшы, ён пайшоў дадому —
У несмяротнасць. І, відаць, нікому
З тых, у каго гасціў ён пры жыцці,
Цяпер яго парог не перайсці
Па праву і па звычаю былому.

Калі не быць сяброўскім песням там,
Дык, можа, з іх народзіцца такая
Калісьці песня, у якой пазнае
Ён голас наш і выйдзе з дому сам
Насустрач ёй, з удзячнасцю сябрам.

Мне горка ад таго, што не хапае
Не нас яму сягоння, нам — яго.
Было з кім гаварыць, было ў каго
Сумленню прыклад браць, радкам — вучыцца.
Пытаю я ў цябе, мой шлях, чаму
Магло так прычыніцца, што яму
Мы ўжо не снімся больш, а нам ён сніцца?
Такіх, як ён,
за ценевай мяжой,
Адна зара перадае другой.

7

Я не агонь начлежны раскладаю
У гонар земляка.

Я ўпершыню
Сябе нібы дадому выпраўляю...
Няма, як кажуць, дыму без агню.
Мы — людзі франтавога пакалення,
Знаёмыя даўно, з юнацкіх дзён.
Таму няма спакою ад здзіўлення,
Што я ў гасцях яшчэ, што дома ён.

Усё часцей, у часе весялосці
Застольнай, дзе сяджу я да зары,
Мне шэпча хтосьці:

«Дарагія госці,
Ці не абрыдлі вам гаспадары? »

Паддаючыся голасу чужому,
Такому аддаюся пачуццю:
А можа, сапраўды мне час дадому
Збірацца ўжо, як позняму гасцю?

Ці не пара і мне, як дзед Даніла,
Складаць пажыткі, класціся ў труну?
Тут, дзе мяне цяпельца прытуліла,
Мой шлях, я на грудзях тваіх засну.
Пара!.. Няўхільна падарожжа гэта...
Лячу, лячу, упэўнены амаль,
Што я навечна гэты боль і жаль
Пакіну на зямлі,

як гук

ракета.

8

На дым, што адлятае ў сіняву,
Гляджу з тугой.

Бывай, бывай, дарога!

Табе пакіну я сябе самога
З той купінай, што клаў пад галаву...
А ўсё ж, пакуль лячу, датуль жыву!

Я ў тайны сэнс свайго быцця другога
Не веру, хоць лячу.

Затое веру,

Што там, дзе я не буду жыць зусім,
Не толькі мне, не дадзена Гамеру
Сказаць аб тым, што адляцела з ім.

Ляціць ракетай дзён маіх астача,
Яшчэ мне не чужых і дарагіх,
Ляціць мая сляза, і па сваіх
Рамэо і Джульеце сэрца плача.

Прыкметны на канцы карандаша,
Ляціць мой сум, ляціць мая душа.
А разам з імі верш ляціць той самы,
Адзіны мой, ляціць, як эпілог

Яшчэ дагэтуль не пачатай драмы,
Што, можа б, напісаў, каб час памог.
І час ляціць! — для ўсіх абмежаваны
Хваробаю, нястачаю, вайной.

На купіне, сярод лясной паляны,
Я не ляжу. Лячу я разам з ёй!..

9

Вайна ягоны век укараціла?..
Хвароба?.. Не!

Не падуладна ім
Любоў да працы прагнай, што спаліла
Звышчалавечым высілкам сваім
Яго жыццё, нібы маланка лес,
Які ў агні самазнішчальным згінуў.

Не веру я, што Пушкіна Дантэс,
Што Лермантава некалі Мартынаў
Забіў. Не веру!

Волатаў скасіла
Паэзія, а ворагі — пасля,
Ясеніна — яна, а не пятля.

Усім такія словы гаварыла
Паэзія, калі вяла ў паход:
«Не вер, што свет шырок, ён думкам цесны.
Хай ісціны старэюць з году ў год,
Хай сэрца разрывае гук жалезны,
А ты за ўсё ў адказе, мой балесны,
За справу, за дзяржаву, за народ.
Далёкае разгледзь арліным вокам,
Лаві на слых ледзь чутны крок бяды:
Мяне абраўшы, мусіш быць прарокам.
Як не прарокам,

кім жа быць тады?
Не бойся слова гучнага — прарок! —
Прарок не бога — праўды слых і зрок.

10

Ратуй людзей з бяды ліхой,

іх душы

На гвалт і на адчай не пакідай,
Ты радасць ім нясі, сабе — адчай,
Ім — волю, гвалт — сабе, ты духам дужы.
Ідзі, вяшчун, па моры, як па сушы,
Калі пакліча да сябе сляза
Пякучая.

Над прорвай па канаце
Ідзі туды, як па лязе нажа.
Крычы: «Ўставайце!» Не кажы: «Канайце!»
Аб мёртвых дбай, шануй дамоўкі іх,
З сям'ёю продкаў не жыві ў разладзе,
Іх больш, чым нас, іх большасць на парадзе,
На пераклічцы мёртвых і жывых.
Яны — мінулы час у новым часе.

І гарады ў вялікіх гарадах,
Што будаваліся на іх касцях.
Ты, як нашчадак іх, за ўсё ў адказе:
За сёлы ў сёлах і за час у часе.
Хай зрок не спіць, трывожным рог гучыць —
Ты сам гарыш, калі Зямля гарыць!..»
Штодзённай прыналежнасцю святой
Да спраў людскіх

паэзія паліла

Яго... І, спапяліўшы, запрасіла
І пасяліла ў дом высокі свой.

11

Ён пры жыцці быў крытыкам суровым
Сваім.

Ты песням падаваў руку,
Дзе пачуццё было невыпадковым,
З непазычанай думкай у радку.

Яго дзялянка ўсім відна цяпер:
На ёй прыкметных дат і вех нямала,
Якія, апрача дзяржаўных мер,
Ягонай музы моц замацавала.

Дзве кузні, дзве вякі дзялянкі той:

Ты шар зямны.
Таму дазволь, дазволь
Звяртацца да цябе, а не да бога.
Мне крыўдна за пакутную юдоль,
За тысячагадовыя скрыжалі,
За тых, што на магільных камянях
Свет замагільны домам называлі...

13

Не веру я ў той вечны дом, мой шлях!
Я падарожны, як і ўсе, бяспрэчна,
Хай немагчыма, але вечна, вечна
Быць я хацеў бы
у цябе ў гасцях.
Я знаю, каб памёршыя знайшлі
Зваротную дарогу ў свет зялёны,
То адбівалі б толькі ёй паклоны,
Маліліся б шляхам сваёй зямлі.
Зямля для ўсіх, хто там,
Для ўсіх, хто тут,—
Адзіная сапраўднасць і бяспрэчнасць,
І ёй адной — іх вечнасць і нявечнасць...

Яна адзін для ўсіх вышэйшы суд.
Мінецца ўсё: пустая слава, мода,
І застанецца толькі сэнс адзін
Тых слоў, каторым саладзей ад мёду
Банкетнага быў палявы палын.
На брустверы акола, на зямлянцы
Ён рос і там — дзе праца рве карчы.

І толькі ён не рос на той дзялянцы,
Дзе не работу дзеляць, а харчы...
На подзвіг, а не танныя заробкі
Ішоў зямляк наш, кнігі кладучы
На шалі часу, нібы самародкі,
З пластоў глыбокіх
вымытыя працай...

14

І прыкладу таму рэкамендацый

Маіх не трэба. Як не трэба іх
Ні для чытацкіх сфер, ні для рэдакцый.
Пішу аб ім я згодна праў другіх...
Не для таго размова, каб часова
Развеець зразумелую тугу
Нам блізкай страты: не скажу я слова
Цяпер — пасля, не знаю, ці змагу.
Пасля, пасля!.. А як яго не стане,
А як не будзе гэтага пасля?..

Пішу цяпер, пакуль я на паляне,
Пакуль яшчэ са мной мая зямля,
Пакуль яшчэ пры мне мае цяпельца
І часу прысак на яго не лёг...
А дагарыць агонь, прашу цябе я,
Мой шлях, — ты не падпісвай некралог,
А новы раскладзі агонь пад Доўскам...
І без мяне з вандроўнікам другім
Пагавары аб часе, аб Твардоўскім,
Як мы з табой, пры вогнішчы жывым,
На месцы тым, дзе бушавала бітва...

Няхай, як памяць вечная аб ім
Твая, як да цябе мая малітва,
Ідзе ўгару,
далоні склаўшы,
дым.

ЗАМЕСТ ЭПЛОГА

Я знаю, ты, мой шлях, перажывеш
Мяне, мой верш.

Дык знай, калі рубеж
Ты не мінеш, які завуць вайною,
Апошняя бітваю дабра са злом,
З тым злом, што мы пад Брэстам і Масквою
У сорок першым нішчылі з табою,—
Знай: дзень, што судным выбухне агнём,
Той дзень і нашым будзе судным днём.

Тады мяне ты ўспомні, як салдата.

А за грахі, калі яны былі,
Не дазваляй пад дулам аўтамата
Злу верш мой гнаць на мінныя палі.
Ты не дазволь, каб за маёй спіною
Зло з крыкамі злараднымі ішло.
Дазволь, каб верш мой мінай стаў тваёю
Там, дзе крывёю захлынецца зло.

У судны дзень дазволь радку ўзрывацца,
Сабе самому выракаць прысуд,
Дазволь загінуць для таго, каб тут,
Дзе я жыву цяпер, ты мог застацца.
Каб тут, на месцы векавых пакут,
Каб тут, дзе не загіне наша праца,
Ты, сын Зямлі, мог абдымаць Зямлю...
Варшаўскі шлях, аб тым цябе маю!

1972 г.

ЗАПІСНАЯ КНІЖКА

Кайсыну Куліеву

1

Галоўнае ўжо сказана. Што можна
Да сказанага некалі дадаць?
Я кніжку запісную асцярожна
Кладу на стол. Гартаць ці не гартаць?

Тут запісы хвіліны непаўторнай,
Сабраныя пад вокладкі страхой.
Я давяраў іх памяці маторнай
І зрокавай, не верачы другой.

Ты, кніжка запісная,— дом, дзе свішча
Скразняк гадоў, віхор няспельх дум,
Кладоўка для зярнят і папялішча
Пачуццяў марных, пушчаных на глум.

Ты — клінапіс з неразгаданай вяззю,
На турмы не подобная турма,
Дзе вобразам маім, забытым вязням,
Прызначанага тэрміну няма.

Наглядчык строгі іх пазбавіў руху,
Фантазія ім хлеба не дае.
Як рэактыўны лайнер хуткасць гуку,
Час абганяе запісы мае.

Заслона хмар над імі ходзіць нізка,
Спускаецца імгла, нібы на дол,
На іх страху... Ах, запісная кніжка,
Навошта я кладу цябе на стол!

2

Маім радкам ты некалі была
Затокаю сярод лясоў зялёных:
Нямала лодак, і мастоў пантонных,
І караблёў ты мору аддала.

Цяпер з табой мы не дамо ім рады.
Як і раней, іх глушыць часу гул.
Як і раней, цікуюць іх піраты,
Тарпеды, што падобны на акул.

З гадоў мінулых да гадоў наступных
Яны прабіцца прагнуць на прастор.
Бацькоў сваіх суровых, але рупных
Так пакідаюць дзеці з даўніх пор.

Што ім да нас?.. Хоць гэта мы з табою
Іх выпраўлялі. Гэта наш гарыць
Агонь у топках іхніх, а з прабоін,
З цяжкіх прабоін наша кроў цурчыць.

Нядоўга слава балявала з намі,
Калі трубіла ім у гучны рог,
Затое пахаванкі груганамі
Ляцелі і ляцяць на наш парог.

А тыя, хто ўцалеў,— што іх чакае?
Яны вінтамі за бядой бяду
Пераграбуць?.. Ах, кніжка запісная,
Я сёння зноў цябе на стол кладу!

3

Стань студняю бяздоннай на дарозе!
Перада мною мірная зямля...
Я словы напаю пры дапамозе
Драўлянага вядра і жураўля.

Хай цьмяны вобраз, што зіхціць намёкам
На дарагі для сэрца самацвет,
Дыхне паветрам і па лузе мокрым
Ідзе і пакідае дымны след.

Няўтульна спаць байцам вайны Айчыннай
Пад трыццацігадовым дзірваном —
Сагрэй іх канюшынавай аўчынай
І затулі бярозавым крылом.

Я даў зарок не пашыраць смяротнасць,
У ліку тым —

і на свае радкі,—
Хай кліча іх не слава,
а спякотнасць
Град, дзе ад смагі млеюць агуркі.

Для мёртвай глебы, што звініць, як камень,
Для губ, што гінуць без вады глытка,
Гатоў цябе я вычарпаць рукамі
Ад верхняга да ніжняга вянка.

Ты мне патрэбна,
як вада жывая
Гадамі абцяжаранай вярбе...
Але другім (ах, кніжка запісная!)
Я аддаваў і аддаю цябе!

4

За спёкай — лівень,
за бядой — бяда...
Стань сонцам над палеглай збажыною!
Ты падымі яе
і пяцярнёю
Падай у шасцярню малацьбіта.

Ён вымярае час па іншай мерцы,
Не па начным гадзінніку свяціл —
Па зорцы пяцікутнай, сцёршы з дзверцы
Рабочае кабіны
жніўны пыл.

І загаворыць зорка польнай працы
З далёкай зоркай той, якую ў бой
Нёс бацька, дзед яго, а можа, прадзед,
Па цаліне, тады яшчэ пустой.

Вагой крыві тут вымяралі страты
З адвечнай марай аб вазе зярнят.
Іх бой — твой бой,
хоць жне не аўтамат,
А косяць і малоцяць не гарматы.

Пакуль жыву, жыві і ты са мной.
Чым будзеш заўтра — сам яшчэ не знаю...
Адно прашу: будзь кніжкай запісной!

1974 г.

* * *

Пашанцавала тройчы мне,
Я тройчы, выпрастаўшы рукі,
Ляжаў не ў ложку, а ў трупе...
Я знаю, што такое мукі.

Пад сэрца ледзь улоўны стук
За хвіляй хвілю адзначала
Хвароба крыжыкамі мук —
І страшным могільнікам стала.
А я, між яваю і сном
Час перабыўшы, ставіў коску —
Цярпліва, як за косткай костку,
Нябыту кідаў дзень за днём.
Адбыўшы восень і зіму,
Я ўстаў, вясны пачуўшы гукі.
Яны гучней чуваць таму,
Хто знае, што такое мукі.

Не горка мне было ў труне
Ляжаць відовішчам маркотным,
А горка, калі свет засне
У хатнім ложку сном смяротным.
Навокал сонца я лячу
Зямлі кругазваротным шляхам,

Лячу, бо я яшчэ хачу
Быць самага сябе працягам.
Яшчэ адзін, другі віток
Рабі па правілах навукі,
Зямля — жыцця майго выток...
Я звездаў, што такое мукі.

Я нарадзіўся зноў на свет...
Як свет пасля цяжкой хваробы —
Кійком, абмацваючы тропы,
Пішу трывожны запавет,
Пішу: я ўстаў не для таго,
Каб дыхаць пыльным тлом

магільным,

А каб, мінаючы яго,
Сачыць за смерцю вокам пільным.
Пішу: я, сведка ўсіх падзей,
Сіročых слёз, вайны, разлукі,
Жадаю шчасця для людзей...
Я знаю, што такое мукі.

1961 г.

* * *

Пасля хваробы доўгай і цяжкой
Сябе я адчуваю як на фронце —
Не ў медсанбаце, не ў графейнай роце,
А пехацінцам на перадавой.

Там дзень як век, світанне як вітанне,
Апроч атак, няма там іншых дат.
А баявое выканаў заданне —
Лічы, вярнуўся з вечнасці, салдат.

Мяне знішчаюць там агонь і сцюжа,
Хістае ледзьве чутны земляўздрыг,
І снайперская куля крывадушша
На мушку сэрца ловіць кожны міг.

Аб іншым я цяпер не мару шчасці,
Калі з імглы калючы бачу дрот:
Лаз для сяброў зрабіць у ім і ўпасці
Грудзямі на варожы кулямёт.

1967 г.

* * *

Глыбокі лістапад у Белавежы.
Шуміць лістота
пушчы векавой,
Пытаецца шчымліва,
быццам вершы,
За ўсё жыццё
напісаныя мной:
— Скажы,
хіба нас не паліла смага,
Не абдаваў
дажджоў лагодны душ?
Няўжо навек
нас замяце няўвага
Сляпых завей,
бесчалавечных душ?
Няўжо шыпамі вострымі падкова
Праб'е далоні нам?..
Хіба памром,
Гвалтоўнай смерці
трапіўшы пад кола?
Няўжо мы станем
снегам, пылам, тлом?
А я маўчу.
А я маўчу, як дрэва
Асенняе,
згубіўшае свой дах.
Вакол мяне —
направа і налева —
Лісты, лісты, лісты
засламі шлях.
Пакуль яшчэ
не замялі іх сцюжы,
Пакуль ляжаць
духмянаю капой,
Хачу я, нібы ў вір,
заткнуўшы вушы,
У скаргу іх
зарыцца з галавой.

1968 г.

* * *

Сноп апошні залатога жыта
Застаецца ў памяці палос...
Гэтак і цябе не скосіць лес —
Мною ты не можаш быць забыта.

Нават і тады, калі б імгла
Вочы мне засьпала зямлёю,
Калі б я забыты быў табою,
Мною б ты забыта не была.

1967 г.

З ДАЛЁКАГА

Калі вясною закукуе
Зязюля ў лесе раніцой,
Ты прыгадай вясну другую,
Сустрэчы нашыя з табой.

Згадай усё, што сэрцу міла,
Што сэрцу дорага было,
Забудзь, што ўсё адгаманіла,
Аддукавала, адышло.

Згадай ўсё, што нам жадала
Зязюля ў гучным гушчары,
Забудзь, што ў хованкі гуляла
Жаданне з намі да зары.

Забудзь, што рэчу не вярнуцца
Ні да цябе, ні да мяне,
Забудзь!.. Хай сэрцы адгукнуцца
Адно другому па вясне.

1973 г.

САСНА І БЯРОЗА

Трымаюць Зямлю без падважнікаў тых,
Без мудрага троса
Жывымі рукамі карэнняў сваіх
Сасна і бяроза.

Ад дыму да пары ў пякельных катлах
Судна, паравоза
Прайшлі яны поруч гарачы свой шлях —
Сасна і бяроза.

Лягла на іх плечы цяжарам вайны
Акопная проза:
Служыла салдатам сасна — для труны,
Для крыжа — бяроза.

Знікала з тузоў, гандляваўшых крывёй,
Пыхлівая поза,
Калі перад імі ўставалі з пятлёй
Сасна і бяроза.

Ад явы крывавай не вынайшлі лек...
І ўзнікла пагроза,
Што могуць пад крыжам
закончыць свой век
Сасна і бяроза.

Ужо на насенне, якое ў раллі,
Паглядваюць коса
Аратыя смерці, каб больш не раслі
Сасна і бяроза.

Над імі ракетны ўзрываецца гук
І гул бамбавоза...
А што, як Зямлю нашу выпускаць з рук
Сасна і бяроза?

1968 г.

* * *

Я хаце абавязаны прапіскаю —
Калыскаю, падвешанай пад столь.
Я маці абавязан кожнай рыскаю,
Драўлянай лыжкаю, глінянай міскаю —
Усім, чым працы абавязан стол.

Я — матчын спеў, я — матчыны трывогі,
Я — матчын гнеў, які ўставаў на ногі,
Гнаў смерць на Захад — у нару з нары —
Тратылаваю пугай перамогі.
Дыміліся сямі франтоў дарогі
За мной, як дынамітныя шнуры.

Пазбавіўшы ад грознага відовішча
Свет, не дазволю я, каб дым і пыл
Зямлю ператварылі ў бамбасховішча,
Мільярд прапісак — у маўклівы прысак,
Мільярд калысак — у мільярд магіл.

1963 г.

ЦУНАМІ Паэма

1

Гатова самаробная пірога —
Дзіця іх мар, таемны дар зямлі.
Ён і яна нарэшце адплылі
Ад кантынента люднага парога.

Яму — за трыццаць,
ёй — за дваццаць год.
Ды хіба ў гэтым рэч?..
Для раўнавагі
Яны ўзнялі два ветразі, як сцягі
Адзінства перад тварам перашкод.

Услед пірозе пазіраў сурова
Лясісты бераг з-пад густых брывей
І, стаўшы рыскай, знік адначасова
З бінокляў іх. Яны — з яго вачэй.

Які прастор!
Іх лодкі незалежнай
Цяпер ніхто не будзе ўладаром.
Наперадзе —
далечыні бязмежнай
Нязнаны край.
Былое — за бартом.

2

Так пачалося не падсумаванне
Дзён множаных на колькасць міль марскіх,
Не вандраванне — а выпрабаванне
Кахання, волі і адвагі іх.
Выпрабаванне — быць усюды разам,
Пакінуўшы шумлівы свет людскі,
Не шкадаваць аб ім.
На маякі
Не спадзявацца.
Не лічыцца з часам.

Аддаць пірогу прыхамаці хваль
Па прыхамаці сэрцаў закаханых,
Паласаваць не акіяна даль —
Абшары небяспек неспадзяваных.

Прыйшла, прыйшла мяцежная пара!
Прачнулася жаданне сіл нядрэжных
Прайсці самім адлегласць ад таемных
Пячорных знакаў да лемантара.

3

Які спакой!.. Дарэмна нейкі цынік,
Каб папярэдзіць здзейснены намер,
Прапанаваў ім Гейгера лічыльнік
Узяць з сабой.

Як смешна ім цяпер!

Ён гаварыў ім:

«Ваша падарожжа
Такое — для Зямлі не навіна.
Яна вярнуць вас нечакана можа
На той жа бераг — круглая яна.

Вам хочацца быць вольнымі, як рыба
Між акіяніскіх хваль,—

смяяўся ён.—
Вы ў гэтым шчасце бачыце, а хіба
Дасягнутае шчасце — не палон?

Няўжо не так? Няўжо вам неахвота
Прыслухацца да ісціны старой,
Што неспакой не лечыць адзінота,
Што адзіноту лечыць неспакой?

4

Вы не адны,— іх папярэджваў цынік,—
Няўжо не будзе вас палохаць час?
Вы на Зямлі пакінулі гадзіннік,
Але гадзіннік не пакінуў вас.

Ён свой няўмольны лік вядзе вясне

І летнім дням — па сонечных гадзінах,
Дням восені глыбокай — па маршчынах,
Зімы суровым дням — па сівізне.

Яшчэ ніхто з яго дакладных рук
Хвіліны лішняе для вандраванняў
Не атрымаў. Не толькі для спатканняў
Ён існуе, але і для разлук.

Гадзіннік той нячутнаю хадою
Час адлічае ўсім, хто на зямлі.
Каго ж вы ашукалі —
што з сабою
Гадзінніка ў дарогу не ўзялі?

5

Адкіньце неразумныя намеры
Як можна жыць разцу без разьбяра,
Нявыказаным думкам — без паперы,
Паперы — без чарніла і пярэ?

Хто ў людным свеце жыў ад нараджэння,
Без страт няўхільных не пакіне свет,—
Яму ад кніжак фільмаў і газет,
Як трэсцы ад агню, няма збавення.

Дум не заменіць вам пасцель з травы,
Якой вы ўсё жытло сваё заслалі.
Калі яе салонай зробіць хвалі.
Аб чым тады падумаеце вы?

Свет пад пагрозай. Гейгера лічыльнік
Я прапаную вам узяць з сабой...»
Пакінута Зямля. Забыты цынік.
Як добра ім адным!..
Які спакой!

6

На даляглядзе —
вечная дарога,
Бясконцых хваль расплаўленае гикло.

Яны і далеч.

Іншага нічога
Няма, не можа быць і не было.

На невядомым ім мерыдыяне,
На нейкай непрадбачанай вярсце,
Сустрэць ім давялося ў акіяне
Адкрытым —

чалавека на пляшце.
Хто ён такі —

патомак іх ці продак?..
Ён за вады крынічнае глыток
Прыёмнік аддаваў — надзейны сродак,
Каб дапамогу выклікаць здалёк,
Альбо, калі таго жадаюць самі,
Стаць радыёгадзіннікам для іх,
Альбо ад пільных служб берагавых
Прыняць паведамленне аб цунамі.

7

Хай п'е ваду крынічную нябога!
Яны з ягоных рэчаў не ўзялі
Нічога.

Ім не трэба дапамога
Забытых імі вырабаў зямлі.

Сышліся твар у твар — яны і вечнасць,
Тут кожны быць павінен сам сабой,
Як смага — смагай, як вада — вадой.
Шукаць выратавання — недарэчнасць.

Жадаў ім шчасця ў падарожжы светлым
Плыта ўладальнік. А яны яму,
Як сябру па шаленству аднаму,—
Удачы ў вандраванні кругасветным.
На грані небасхіду і вады
Знік чалавек, свой плыт аддаўшы далям.
Хвілінным сэрцы сціснуліся жалем —
Марацкі лёс,

пазбаў яго бяды!

8

Пад ветразяў сваіх лагодным ценем
Яны плылі. Лілася сінява
З нябёс у лодку, дзе даўно трава,
Як на лугу, духмяным стала сенам.

Ён для яе — матрос і капітан.
Ім іншае кампаніі не трэба.
Штодня ў вачах яе ён бачыў неба,
Яна ў ягоных зрэнках — акіян.

Палярны сівер ім не здаўся змрочным.
Іх калыхаў экватар, як малых,
Дарыў адно ім сонца на дваіх —
На небе то паўднёвым, то паўночным.

Зямля зачараваная планета,—
Тут можна бесклапотным маракам
На лодцы пераехаць з лета ў лета,
З вясны ў зіму —
і лік згубіць гадам.

9

Так і яны.
Хто адказаць ім можа,
Хто, па якіх прыкметах адгадаць —
Прайшло паўгода,
цэлы год
ці пяць
Гадоў прайшло з пачатку падарожжа?

Што ім гады наступныя, калі
Яны, сваё пакінуўшы стагоддзе,
Па добрай волі і сумеснай згодзе,
Да часу першабытнага плылі.

Яны плылі пад хмар пагрозным ценем,
Шторм закіпаў.
Палундра, маракі!
Калі штурвал не слухае рукі,
Нялёгка кіравацца летуценнем.

На грэбнях чорных хваль зіма раве,
Завсяй слепіць лодку-недарэку...
А ветразі дванаццатага веку
Сустрэчным ветрам век дваццаты рве.

10

Мінулі шторм.

Выратавання святам
Мог ціхі момант стаць для іх, калі б
Не ўскінуў век, ахрышчаны Дваццатым,
На даляглядзе выбуховы грыб.
На трыццаць міль вакол, на мілі ўглыб
Смерць выпраменьваў вызвалены атам —
Навекі вокамгненне стала катам
Для шхун рыбацкіх, рыбакоў і рыб.

Назад, марак!

Ганіся ўслед за штормам,
Ратуйся ў родных сховах буры той
Ад буры гэтай, што махае чорным
Нябачным сцягам за тваёй спіной.
Назад, назад, марак, пакуль з лічынак
Ращучасці тваёй не выпаўз жах,
Які па хвалях і мацерыках
Праносіць крыж свой —
Гейгера лічыльнік!

11

Яны дагналі шторм. Зноў хмары цень
Ахутаў іх, як коўдрай, з галавою.
За грыву хвалі ўчэпістай рукою
Трымаліся два дні.

На трэці дзень

Утаймаваўся акіян. І хвалі,
Прыкмеціўшы бязлюдны астравок,
Як трэску, лодку іхнюю прыгналі
І выплеснулі ціха на пясок.

Яны яе на бераг усцягнулі,

Пасля перакулілі ўгору дном,
Пасцель паслалі з сена і заснулі
На ім, як дзеці, неабудным сном.

Ну вось, ну вось і здзейснены намеры,
Сам лёс пераступіць ім дапамог —
Без ветразяў, без думак, без паперы —
Забытай эры знойдзены парог.

12

Сон цуды з чалавекам робіць сонным.
Жанчына стала Пятніцай. А ён —
Бьў мараком, прачнуўся Рабінзонам.
Як свет змяніўся за кароткі сон!

Зноў іх жыццё заведзена з пачатку.
З мінулай явы ў гэтую ўзялі
Яны сякеру, простую апаратку,
Зярнят чатыры жмені — для раллі.

Яшчэ з сабою захапілі памяць,
Што можа класці зруб — пад бокам бор,
Агонь здабыць, азначыць плотам двор —
Аседлы кут, які даўно пара мець.

Даўно пара! Пасля трывожных дзён,
Шаленства бур, злучьўшага іх лесы,
Ім неабходна засяваць палосы.
Так думала яна.
А Рабінзон?

13

А Рабінзон, увесь ад сонца чорны,
Вёў з незнаёмкай дзіўны дыялог:
— Як ты пасмела наш парог пячорны
Пераступіць?
— А ён і мой парог.

— Дарма прыйшла. Да спраў былых не проста
Мяне вярнуць.
— Прывыкнеш за сталом.

— Няма паперы.
— Знойдзецца бяроза.
— А карандаш?
— Абыдзешся вуглём...
Па свеце ты павандраваў нямала.
Ты сустракаўся з тысячамі шхун...
— Яны ўжо сталі тысячамі трун,
Іх знішчыў выбух, бездань пахавала.
— Ты думаеш, што можна вольна жыць
Пасля таго відовішча?
— Не знаю.
— Што ў лесе робіш?
— Памяць аднаўляю.
Каб зноў у лук яе ператварыць.

14

— Што можа лук — гаротнае дзіця,
Зрабіць, хаця б для самазахавання,
У час ліхі ўзаемапалявання
Ракетадромаў смерці і жыцця?
Як можаш ты забыцца ў лесе гэным
На выбух той, што ўсе лясы наскрозь
Прасвечвае, трымае пад рэнтгенам
Лук і паляну, дзе пасецца лось?

— Чаго прыйшла?
— Каб ты не знаў спакою.
— А праганю?
— З'яўляцца буду ў сне,
Зязюляй стану, ценем за спіною
Тваёй! Прагнаць не зможаш ты мяне!

Задумлівы, ён з лесу векавога
Нёс памяць, перайначаную ў лук...
Ку-ку! Ку-ку!

Ляцеў шчымлівы гук
Настойлівым працягам дыялога.

15

Ку-ку! Ку-ку! —
Гучыць перасцярога.

Шторм наляцеў. Каціўся вал вады
І хмар адтуль якраз, адкуль сюды
Калісьці іх прыбілася пірога.

Але цяпер ужо не ў акіяне
Згусціўся змрок, і на яго экране
За мутнаю заслонай эўкаліпт
Высвечваўся, як вадародны грыб.
Дажджу мятлой навала па лагчынах
Мяла, сляпіла зрок, глушыла слых
Разрадамі.

Як Гейгера лічыльнік,
Лавіла сэрца трэск злавесны іх.

Шторм адшумеў і адгрымеў пагрозай
І выкінуў на бераг гэты гул,
Як дзве пірогі, тушы дзвюх акул,
Прасвечаных яго смяротнай дозай.

16

Абсмаленая лодка — на вадзе.
Заслана сенам. Зноў над ёй узняты
Два ветразі.

Марак з лясное хаты
Сваю сяброўку верную вядзе.
Адчаліўшы ад берага, з адчаем
Яна глядзела на глухі куток.
Маўчаў марак. А ёй здаваўся раем
Бязлюдны двор, безлюдны астравок.
— Што гоніць нас? —
Яна ў яго пытала.—
Чья рука? Чый злосны нагавор?
— Навала тая, што страху сарвала,
Плот паваліла, загнусіла двор.
— Я плот магу падняць і двор падмесці,
Сарваную страху на кроквы ўзнесці,
Я ўсё зраблю, не пашкадую рук...

Ку-ку! Ку-ку! —
Ляцеў услед ім гук.

17

— Цяпер ты чуеш?

Тут няма спакою.

Ад дум цяжкіх пазбавіўся я сну.

Яна нас гоніць!

Толькі перад ёю

Я ветразяў шумлівых не згарну!

Я адшукаю месца, дзе б ні хмары,

Ні цёмныя трывогі не змаглі

Парушыць мар былых.

— А што, калі

Палонам нашым стануць нашы мары?

— Няхай палон! А хіба для насення

Пласт чарназёму — не такі ж палон,

Засек — не маўзалеі? — пытаўся ён.

Яна маўчала, лежачы на сене.

Бязмежны акіян — вячысты млын,

Малоў, як мелюць жыта, самавіта

Трывогі іх. Забыты напамін

Лясной вяшчункі.

А за ім —

забыта

18

Усё.

І толькі ў памяці пустой

Варушыцца бясконцасць хваль кіпучых.

Злівайся зноў з сям'ёю рыб лятучых,

З хмар навальнічных дажджавой вадой.

Плыві і падначальвайся парадку

Спрадвечнасці—

пірогі без грабца —

Дзе ўжо, здаецца, і табе пачатку

Няма і не прадбачыцца канца.

Сцяблінкі жуючы, яна адчула

Не водар сена — водарасці пах

І далі той, што зноў іх праглынула,—

Чужы, салёны прысмак на губах.

Яе не цешыць болей існаванне

Бяздумнае на ўлонні хваль сівых.
А на душы —
цяжкое прадчуванне
Наўхільных змен. Няшчасцяў. Бед ліхіх.

19

Шэсць дзён маўчала.
На абрыдлым сене
Бед прадчуванне непакоіць сны.
На сёмы дзень, нарэшце, як збавенне —
Зямля!
Зямлю прыкмецілі яны.

Яна плыла на іх абрубкам сушы,
З дрэў і металу збітым астраўком,
Іх адзінокай лодцы голас дужы
Сігнальным пасылаючы гудком.
Зямля!..

Ваду ўзбіваючы вінтамі,
Плыў, і спяваў, і весяліўся свет,
Навінаў поўны, кніжак і газет,
Людзей, якія з палуб іх віталі.

І, зычачы бадзёрага настрою,
На памяць аб сабе знаёмы свет
Ім пакідаў за карабля кармою,
Як за гумном, зялёнай сцежкі след.

20

Зямля, зямля!
Глядзіць жанчына з лодкі,
Гатовая змяніць тугу на смех,
Вандровак горкі хлеб — на хлеб салодкі
Шумлівых палуб і гасцінных стрэх.

Прасцёрла рукі, позіркам трывогі
Праводзіць пенны след, што за кармой,
Чакаючы, а можа, ім пад ногі
Лес кіне круг выратавальны свой.

І кінуў лес, злавіўшы адвіталыны

Самотны крык яе вачэй нямых,
Ім з палубы не крут выратавальны —
Транзістарны прыёмнік на дваіх.

Судно знікала павай з далягляду,
Па хвалях метучы хвостом даўгім...
Грымеў транзістар.

Яблыкам разладу
Зямля ляжала паміж ёй і ім.

21

Навіны дня перадае прыёмнік
Яму і ёй. Ад клопатаў сваіх
Той свет, які нядаўна караблём знік
За далягляд, не пазбаўляе іх.

Калі на вусны доўгая дарога
Кладзе цяжкой маўклівасці пячаць,
Размоваю пустой перапыняць
Не варта субсяседніка такога.

Ён — цішыня іх. Слухай цішыню!
Лаві трывожны міг паведамлення!
Як тым запалкам ад свайго агню,
Ім ад саміх сябе няма збавення.

На лодцы, дзе раней яна і ён
Жылі спакойна, звіў гнездо трохкутнік.
Парушаны няпісаны закон.
Хто трэці лішні?

Прэч з вачэй, пакутнік!

22

Была ўжо ноч. Плылі салодка гукі
З прыёмніка. Глядзеў у сіняву
Маўкліва ён, паклаўшы галаву
Цяжкую на сашчэпленыя рукі.

Не так даўно рабіў ён спробу з ёю
Пагаварыць. Ды горкая туга
Сказала вусны ёй. Цяпер тугою

Сказаны ён.

Прыйшла яе чарга
Яго суцешыць.
Як пазбыцца ліха?
Дзе слова — неабходнае яму?
Яна транзістар выключыла ціха
І кінула нячутна за карму.
Ну вось, ну вось і скончаны нягоды,
Адна і ноч і лодка на дваіх.
Забылгся яны ў абдымках згоды,
Агульнай коўдрай неба укрыла іх.

23

Да астраўка скалістага не хвалі
Прыгналі іх. Няўхільны рух жыцця
Сюды накіраваў: яны чакалі,
Што хутка ў іх народзіцца дзіця.
Падрыхтаваў бацькам пясчанік буры
Пячору-дом між прыбярэжных скал,
Рагаціна —
пасцель з мядзвежай шкуры,
А лес —
агонь і дровы на апал.

Калыску памяць вострая змайстрыла.
Хіба магла наперад памяць знаць,
Што суджана труной калысцы стаць,
Што першай нянькай будзе ёй магіла,
А полагаю — той самы чорны сон
Людскі, якому шхун рыбацкіх мала?
— Чаму не я сырой зямлёю стала? —
Няўцешна маці плакала.—

А ён?

24

Перад магілкай сына, над якой
Скала ўзнялася помнікам жалобным,
Застыў марак, нібы на месцы лобным.

Маўклівым ценем за яго спіной
Стаяла незнаёмка. Для размовы

Не месца тут, дзе вечнасці парог,
Дзе толькі што закончыўся суровы
Паміж жыццём і смерцю дыялог.

Скала на дол глядзела мутным вокам.
Маўчала незнаёмка, як скала.
Пайшоў марак. Яна за ім пайшла
Нямога ценю асцярожным крокам.

Пасля нячутна правяла бацькоў
Яна да лодкі.

Іх цяпер у мора
Адгэтуль гнала не яна, а гора...
Яна —
глядзела ім услед без слоў.

25

Няхай не адбылося дыялога
На гэты раз.

Але і без яго
Чуў бацька ў крыках хлопчыка свайго
Крык рыбакоў, не ўстаўшых з дна марскога.

Спіць сын, руку паклаўшы на руку.
Той выбух, ад каторага ўцякалі
Бацькі, той смерці атамныя хвалі
Яго дагналі.

Тут. На астраўку.

Не гаварыў апошніх слоў над ім
Ягоны бацька, знаючы, што сына
Не ён адзін, а ўся зямля павінна
Хаваць шматлюдным зборышчам сваім.

Яшчэ ён знаў:

непахаваным людзям,
Прапаўшым ад злачыннага святла,
Магілай брацкай гэты востраў будзе,
А надмагільным помнікам — скала.

26

Няма шляхоў да самазахавання,
Няма дарог да светазабьцця
У час ліхі ўзаемапалявання
Сіл супрацьлеглых:
смерці і жыцця.

Адзінства гартаваць людзей павінна,
Каб раз'яднанаць не магла ў бацькоў
Бацькоўства адабраць, пазбавіць сына
На хлеб і сонца спадчынных правоў.

Ты — бацька.
Пагаджацца з цёмным сховам
Загубленага хлопчыка не след
Датуль, пакуль яго пагібель свет
Тваім апошнім не аплакаў словам.

Хай не плітой чыгуннага ліцця
Яно гучыць.
Хай ляжа, як насенне,
У грунт, з якога ўзыдзе абурэнне —
Тваё непахаванае дзіця.

27

Зямля — не процілегласць акіяна,
Яна — яго каменная пасцель.
Пільнуецца марак, каб нечакана
Не трапіць ім на рыф альбо на мель.

Ад хваляў не хаваючы імкнення,
Хутчэй на сушу трапіць,
трапіў ён
З пірогай адзінокай у раён
Цунамі — у палон землетрасення.
Цунамі — гнеў зямлі. Яго штуршкамі
Падхоплены, як бурай, капітан.

Мацерыку вяртаў іх акіян
На рэактыўным лайнеры цунамі...
Ён бартавыя выключыў агні,

Маторы, што да мэты даляцелі,

І кінуў іх на бераг,

як з купелі,

З пятнаццаціметровай вышыні.

28

Цунамі — гнеў дарослых. Людзі — дзеці.

Што значыць хвалям — іх угаманіць?

Разбілі лодку. Ветразі, як сеці

Дзіравыя, павесілі сушыць.

Расхрыстаны, адзін сядзеў над імі

Былы марак. З ім побач не відно

Нікога больш. Даўно ці не даўно

Ён так сядзіць і зрэнкамі пустымі

На свет глядзіць?

Яшчэ сваёй бяды

Ён цёмнай думкай ахапіць не можа...

Хіба ўжо скончылася падарожжа?..

Што азначаюць на пяску сляды?

Адбітак поўны жорсткага значэння:

Няўжо яна пакінула яго?..

Пакінула вось гак, без таумачэння,

У непрытомным стане, аднаго?

29

Куды пайшла? Чаму яе няма?

Які ўчыніла гвалт над ёй навала?

Хто дасць адказ?

Забытае ляжала

Люстэрка перад ім. Замест пісьма.

Ён у люстэрка цёмнае яе

Сам на сябе глядзіць, як на чужога,

Староннім вокам.

Толькі рыс былога

Свайго аблічча не распазнае.

Глядзіць і, як па сонечных гадзінах,

Вядзе падлік нелічаным гадам:

Дням восені глыбокай —

па маршчынах,

Па сівіне —
зімы халодным дням.
Вятрамі пашматаная апаратка —
Убор, якому тысячы гадоў...
Няўжо люстэрка цёмнае —
адгадка
Яе нерастлумачаных слядоў.

30

Ён сцерці намагаўся рукавом
Яскравы след, не верачы нягодзе,
Як Чаплін, што ў славурым эпізодзе
Бот палімена засыпаў пяском.

Не мог паверыць нечаканай здрадзе
Марак, як валацуга кайданам.
Якое тлумачэнне даць слядам,
Прапаўшым на таемным даляглядзе?

А можа, палічыла нежывым
Яна яго?..

І неўзабаве дрогі
Прыедуць пахавальныя за ім
З труной заместа «хуткай дапамогі»?
Пытанне ёсць, ды на яго няма
Яе адказу.

Пошта не прыслала.
Хто дасць адказ?
Забытае ляжала
Люстэрка перад гм. Замест пісьма.

31

Няўжо збавенне ў бездані нямой
Яна знайшла? А можа, смерці хвалі,
Як сына іх,

цяпер яе дагналі
Вось тут — і пахавалі пад вадой?
«Хто мне адкажа: на якім я свеце? —
Сябе спытаў ён голасам глухім.—
Зачым тут сонца сушыць антысэці —

Мае былыя ветразі?

Зачым?

Якая сіла ўспенення хвалі
Не на зямлю, а ў акіян імкне?
Сляды свой ланцужок аддрукавалі
Чаму не да мяне, а ад мяне?..»

Ён з месца ўстаў. Яго ў свае пацёмкі
Цягнула хваляў мутная імгла.
— Куды ты? Не спяшайся! Я прыйшла,—
Пачуў ён строгі голас незнаёмкі.

32

Ён з месца ўстаў. Хоць клікаў за сабою
Нямых слядоў баючы ланцужок,
Падаўся прэч.
У процілеглы бок,
Пакінуўшы стагоддзе за спіною.

Ку-ку! Ку-ку! — Ляцеў шчыmlівы гук,
Злучаючы сабою, ЯК дарога,
Настойлівым працягам дзялога.
Пячорны лук і гэты, зорны, лук,
Што над зямлёю выгнуўся дугою,
Лук для ракет, якому цецівою,
Нацятай туга — служыць касмадром.
— Ну вось, ну вось, ты ў мой вярнуўся дом.
Пара за працу. Скончылася эра
Блуканняў адзінокае душы.
— Няма бярысты.
— Знойдзецца папера.
— Няма вугля.
— Карандашом пішы.

ЗАМЕСТ ЭПЛОГА

Над сонечным мацерыком разліта
Духмянасць ніў спякотным летнім днём.
Ён і яна ў цяньку сядзяць, дзе жыта
Шуміць зялёнай хваляй за гумном.
Як за кармою карабля. Пясчынкай

Адпачывае на руках ралля.
Ганяецца дзіця іх за пушынкай,
Падобнай на жывога матыля,
Сапраўднага, што ловіцца за крылы.
А можа, гэта не яны, а іх
Далёкія патомкі, што ў сваіх
Абліччах іх абліччы паўтарылі?
Хто б ні былі яны, а толькі зноў
Яны — жыцця людскога сувязныя,
Дзве долькі неразлучныя, якія
Вякам перадаюцца ад вякоў.

1968 г.

Мой год! Хіба не лічацца яны
Нашчадкамі злучэння незлічонага,
Якое не вярнулася з вайны?

Наступным дням, па абавязку ўзводнага,
Ты аддаеш байцоў, якіх хаваў.
А я гатоў засведчыць, што ніводнага
Ты забыццю сляпому не аддаў.

Ім ваяваць датуль, пакуль іх ворага
Не ўсмерціў мір. Ты людзям кажаш так:
Над словам, што было не дагаворана
Пад кулямі, не стаўце смерці знак.

3

Мой год, нам трэба даражыць хвілінамі.
Для нас гадзіна — тэрмін немалы.
Ужо не абрусамі, а ўспамінамі
Сталы засланы. Доўгія сталы.

Склікай гасцей. Стаў крэслы і віно,
Па звычай, для ўсіх абавязковаму:
Па правы бок — свайму сяброўству новаму,
Па левы — тым, каго няма даўно.

Хай госці, пагудзец з табой гатовыя,
Пакуль не парадзеў застоля круг,
П'юць першую — за ручаі вясновыя,
Другую — за маўчанне завірух.

Няхай усе, тваім жытлом сагрэтыя,
З табой ў ім сустрэнуць сонца ўсход.
Ты знаеш сам: узнагарода гэтая —
Найбольшая з усіх узнагарод.

Яшчэ лічы сваёй узнагародаю —
Што ты жывеш, хоць і хрыпіш грудзьмі.
Дай справу ім, хай дыхаюць работаю:
Не можаш камень — трэску падымі...

4

Не можаш трэску — кроч паціху сцэжкамі
Да ўнукаў ты — туды, дзе снег, дзе сад.
Апошні раз цябе аблепіць снежкамі
Твой, войнам не навучаны, дэсант.

Перад табой маленства пройдзе нанавя...
А перад тым, як знікнуць назусім,
Сябе самога, год мой, з рэшткаў савана
Зімовага ты вылепі малым.

З прыкмет вайны, далёкай для дзяцей,
Снегавіку пакінь адну — вугольчыкі
Замест вачэй. Няхай, як ты даўней,
Вакол яго павесяляцца хлопчыкі.

Хай не атруціць светлыя іх сны
Пахмуры век, не зробіць іх калекамі...
Ты памаўчы. Ты быў такім жа некалі
Рухавым і шчаслівым, як яны.

Заплача снежны дзед... Яны ж, сардэчныя,
Не будуць знаць, што гэта па табе
Лье слёзы снег твой, чорныя, не вечныя,
Убачыўшы пупышку на вярбе.

5

Лепш падаць і ўставаць з нялёгкай ношаю,
Чым злёгка папіхаць яе рукой.
Мой год! Цяжар, які вала падкошвае,
Ты датрымаў. Не ўпаў, не стаў зямлёй.

Ты адыходзіш, год мой! Ношу важкую
Ты скінуў з плеч. На верхавіны дрэў
Зірнуў, як быццам навіну ім важную
Хацеў сказаць.

Хацеў, ды не паспеў.

Зямля, якая кружыцца і свеціцца,
Цябе ў сваю захутала пургу.
Даруй мне,

я спыняцца не магу.
Чарговы год мне адчыняе весніцы...

Што ты не мог сказаць
раскутай моваю —
Траваю, рунню, гучным ручаём —
Ён дагаворыць за мяжой умоўнаю,
Адкуль мы лік наступным дням вядзём.

Звіняць пад сонцам ручаі, гатовыя
Твае трывогі несці па жыцці,
Каб з імі век агораць наш і ў новае
Тысячагоддзе рэкамі плысці.

1974 г.

ПРА ВОСЕНЬ

Замаўкаюць птушыныя звонкія спевы,
Калі восень прыходзіць у край наш лясны,
І, як свечкі, вакол ярка ўспыхваюць дрэвы
На праводзінах лета, на памінках вясны.

Там, дзе восень ідзе, лес шумлівы радзее,
Вецер гоніць хмарыны з-за цёмных ялін.
Грозны чуючы сівер, лісты, як надзеі,
Аблятаюць на дол з пачарнелых галін.

Я, ўлюбёны ў жыццё, не скаруся пагрозе
На праводзінах тых, на памінках старых.
Выйду з лесу і стану ў зімы на парозе
Дрэвам я, што лістоў не губляе сваіх.

Я трымаў іх з вясны, да вясны датрымаю,
Не развею па свеце, не кіну ў бяду,
Дружным пошумам іх новы май прывітаю
І з адзінаю просьбай на дол упаду:

— Адгукніся, вясна, мне зязюляй з-за рэчкі,
Дай яшчэ раз прыпасці да любай зямлі
І каштанаў сваіх незгасальныя свечкі
Над маёй адшумеўшай вясной запалі!

1956 г.

* * *

Завяя лісцяў у сняжынак пух
Перацвітае пад маім наглядам,—
Як быццам я камандую парадам,
Спатканнем дзвюх варожых завірух,
Змаганнем снегападу з лістападам.

Як быццам я ўладар дарог і рэк,
Рэгуліроўшчык каруселі гэтай,
Як быццам не праносіў над планетай
Мяне лістком, сняжынкаю, ракетай
Праз атмасферны ціск суровы век.

Быў пылам я ў імклівым карагодзе
Гадоў, трухой і зернем на таку,
Хацеў бы век, які ўжо на зыходзе,
Забраць мяне з сабой, а я руку
Гарачую працягваю прыродзе —
З дваццатага ў трыццатае стагоддзе.

1963 г.

АДЗІНЫ СЕРП НА СЁННЯШНІМ ЖНІВЕ

Заглух той дом, што быў маім гняздом,
Што ў свет пусціў і радасць і бяду маю.
Не вечна ўсё пад месяца сярпом,
Хоць ён не зжаў нікога,— так я думаю,
Сялом і полем ідучы з кійком.

Мой след, што пяцьдзсят гадоў назад
Знаёмы быў з вясёлай сцежкай школьнаю,
Пакрыла забыццё травой няўмольнаю.
Ды смешна прагай папракаць няўтольнаю
Зялёную траву, якой я рад.

Электрастанцыя над рэчкай сіняю,
Магутнасцю на сорок кілават,
Не свеціць больш, хоць ёй гадоў няшмат.
Ніхто, апроч высакавольтнай лініі,
У змрочнасці яе не вгнават.

Камбайн, жніва гарачага ў лад ар,
Давёў сярпы да стану непрыгоднасці.
Не вечна ўсё. Конь,
хоць не страціў годнасці,
Але і ён ва ўладзе неабходнасці
Таго, што сеў на трактар гаспадар.

Старэю, і я сачу з трывогаю
За часам, што мяне перажыве.
Тут месяц ні пры чым. Няхай плыве
Ягоны серп над палявой дарогаю —
Адзіны серп на сённяшнім жніве!

1973 г.

ХУТКАСЦЬ

Ёсць хуткасць гуку, ёсць — звышгукавая,
Ёсць хуткасць зор, прыкметная для ўсіх.
Яшчэ ёсць хуткасць думкі, хуткасць тая,
Што, як святло, стагоддзе абганяе,
З тысячагоддзем размаўляе ўслых.
О, таямніца кніг, скажы, з якіх
Людскіх глыбінь ты цуды здабывала?

Твой зачынальнік слоў не знаў г мала
Свет разумеў, не меў матык і сох,
Маўчаў, як сом, пакуль бяда не ўзяла
За шчэлепы яго і на пясок
Не кінула, пакуль сярод начы,
Яго душы нямой, сканаць гатовай,
Не загадала: — Дыхай, плач, крычы,
Нябыт цяжкі пазбудзь не рыб'яй мовай.

Свет будзе пець, смяяцца, слёзы ліць
Датуль, пакуль на свеце людзям жыць.
Сабрат мой па пяру, на суд іх смела
Вынось усё, што ў сэрцы набалела.
Слёз не стрымаеш — плач, але не тою,
Пад пачуццё падробленай, слязою,
А той, што смех вяртае з небыцця.

Смяяцца хочаш — смейся, як дзіця.
Пер ад сабой і светам будзь праўдзівы.
Прымай, як дар, жыццём пасланы дзень,
І, можа, кніга гэта век імклівы
Дагоніць і абгоніць,
як прамень.

1974 г.

* * *

Сябры, каго вайна скасіла кулямі,
Дыханне ваша чую за спіной.
Зноў грозна, разварушанымі вуллямі,
Гудуць франты... Не ціхне вечны бой.

Зноў прыпадае з жалем Бесядзь родная
Да каранёў дуброў, да ног сяліб —
Хвалюецца, што нечысць вадародная
Даверлівых яе атруціць рыб.

Дубы глядзяцца ў глыб ракі, і кволыя
Спяшаюцца да завадзяў сады,
Каб стрэсці з плеч напалмавае полымя,
Што прагне перакінуцца сюды.

Вам цяжка дыхаць, вы ў адчаі просіце
Зямлю, каб адпусціла вас назад
На вольны свет. Я знаю, вы зайздросціце
Жывым. А гм хіба лягчэй нашмат?

1964 г.

ЗМЕСТ

* * * Мне кожны год, нібы жыццём другім
Да паэзіі
Маналог
* * * Калі ідзе, я ўдакладняць не стану
* * * Сябры мае! Пад пустак дыванамі
* * * Быў кожны з вас адважных стартаў
варты
* * * Не бачыўся я ўсё жыццё амаль
* * * Як мне сябрам паклон адважыць нізкі?..
* * * Глядзіце без дакору і пагарды
* * * Так, мы — сябры па сэрцу і па зброі...
* * * Адзіным дрэвам дружбы мы раслі
* * * Адзін памёр ад тыфусу брушнаго
* * * Яны ў мае наведваліся сны
* * * Датуль мне ў снах з'яўляліся яны
* * * Хваробу, што здароўе падкасіла
* * * Мой маналог, як палымяны конь
На паўмільярдным кіламетры
* * * Ёсць у паэта свой аблог цалінны
* * * Усім барознам, раўчукам, кветам
* * * Ад шчасця сэрца скача, як дзіця
* * * Гадзіннік мой — не сонца, што ў зеніце
* * * За годам год ляцяць дзесяцігоддзі
* * * Нябёсы — акіян, я знаў даўно
* * * Шторм акіянскі стрэў на трэці дзень я
* * * Сьшлося неба з акіянам блізка
* * * Стаю г з пачуццём неўтаймаваным
* * * Не злуйся, акіян, калі патрапалу
* * * Адвечны час з нябачных нам дарог
* * * Ты згасіш час, але не згіне
* * * Сцвярджае час: заўжды жыццю па змену...
* * * Калі з зямлі на белай хмары ў неба
* * * Парушыўшы законы прыцягнення
* * * Праз дзесяць год ты з'явішся з-за хмары...
* * * Я ў лузе кветкі не сарваў ніводнай
* * * Не старадаўні бард, але ўсё роўна
* * * Таварыш соснам, караедам вораг
* * * Я гіну ад бяздзейнасці не месяц...
* * * Падлетак я — ад пят і да валос

* * * Палын не трэба ні млынам, ні зводкам
* * * Ужо з другім заручана дзяўчынка
* * * Лес адпалаў і чорным стаў ад страты
* * * Я пісаў бы, як раней, пра зоры
Пра Марс

* * * Бег цень мой на гару, каціўся з кручаў...
* * * Саддатаў веку, што па грозных цялях
Варшаўскі шлях (паэма)
Запісная кніжка

* * * Не сустракацца мне больш ніколі
* * * Пашанцавала тройчы мне
* * * Пасля хваробы доўгай і цяжкой
* * * Глыбокі лістапад
* * * Сноп апошні залатога жыта
З далёкага
Сасна і бяроза

* * * Я хаце абавязаны прاپіскаю
Цунамі (паэма)
Мой Новы год
Пра восень

* * * Завея лісцяў у сняжынак пух
Адзіны серп на сённяшнім жніве
Хуткасць

* * * Сябры, каго вайна скасіла кулямі
* * * Зайздросччу я мастам, не іх канструктарам

ББК 84 Бел7
К 90

Книга народного поэта Белоруссии Аркадия Кулешова (1914—1978) — взволнованный, сердечный и мудрый разговор о высоком назначении на земле человека с его извечными заботами, тревогами и надеждами, с неиссякаемым устремлением в светлое будущее.

Литературно-художественное издание
Кулешов Аркадий Александрович

МОНОЛОГ
Стихи, поэмы

Літаратурна-мастацкае выданне
Куляшоў Аркадзь Аляксандравіч

МАНАЛОГ
Вершы, наэмы

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»
На белорусском языке

Загадчык рэдакцыі Г. С. Шупенька. Рэдактар А. Р. Законнікава.
Мастацкі рэдактар А. Я. Прагін. Тэхнічны рэдактар: М. Ц. Папкова.
Малодшы рэдактар С. І. Расянчук. Карэктар: Н. У. Доваль.

ІБ № 3316

Здадзена ў набор 03.01.88. Падп. да друку 12.07.89. Фармат 84x90
1/32 Папера афс. №1. Гарнітура кудрашоўская энцыклапедычная.
Афсетны друк. Ум. друк. арк. 5,60. Ум. фарб.-адб. 11,91. Ул. выд. арк.
4,56. Тыраж 8600 экз. Зак. 2146. Цана 95 к.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па
справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск,
праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат
МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

К 4702120202 — 146 Б360—89
М 302 (03) — 89
ISBN: 5-340-00524-0